

BIBELN OCH SKOLBOKEN

Christian Braw

I den mån som det sekulariserade samhället alls intresserar sig för religiösa frågor, är det andra saker än Bibeln man talar om. Det är snarare frågor som reinkarnation, det ondas problem och Guds existens, som upptar sinnena.

FÖR KYRKAN ÄR DET ANNORLUNDA. Hela hennes liv kretsar kring denna bok. Den läses, den höres, den översättes, filmas och inspirerar dikt. Men vad är det för en bok? Går man till katekesen med frågan, får man detta svar: "Den heliga skrift är Guds ord, som genom den helige Andes ingivelse är skrivet av profeter, evangelister och apostlar, oss till undervisning, bättring, tröst och evig salighet" (St. 3).

Helig skrift

Det ligger i själva begreppet helig skrift, att den tillhör Gud. Orden är hans ord, talade av honom. De är talade av honom genom människor, de människor som skrivit och talat det som nu står i Bibeln: profeter, evangelister och apostlar. Det är som det står i 2 Petr. 1:21: "Ty ingen profetia har någonsin kommit till genom en människas egen vilja. De som talade var människor, men drivna av Guds Ande, talade de vad de hade fått från Gud" (Hedegård). Det är detta som kallas inspiration. Gud andas in sin Ande i människan, så att hennes vilja blir ett med hans. Den mest ursprungliga inspirationen beskrivs i 1 Mos. 2:7: "Och Herren Gud danade människan av stoft från jorden och inblåste livsande i hennes näsa, och så blev människan en levande varelse." Detta är en gu-

domlig inspiration, som inte bara innebär att människan vill detsamma som Gud, inspirationen betyder mycket mer: hon får liv, genom att Gud inblåser livsande i hennes näsa. Hon kan göra sådant som tidigare var helt *omöjligt*: se, höra, röra sig, gå.

Denna ur-inspiration är den avgörande bakgrunden till Bibeln; Paulus skriver: "Eftersom hela Skriften är ingiven av Gud, tjänar den till att meddela undervisning, ge tillrättavising, upprätta och fostra till ett rättfärdigt liv" (2 Tim. 3:16, Hedegård). Grundtextens ord för "ingiven av Gud" är *theopneustos*, Gud-inandad, ett ord som direkt för tankarna till ur-inspirationen. Här finns också ett annat samband. "Gud skapade människan till sin avbild" (1 Mos. 1:27 a), och målet för inspirationen av Bibeln heliga författare är gudsbildens återställande, "upprätta och fostra till rättfärdighet".

Bibeln inspiration är i denna mening eskatologisk, dess mål är fullkomningen. Sambandet med ur-inspirationen anges också av S:t Johannes, när han säger: "Men dessa (tecken) har blivit nedskrivna, för att ni skall tro, att Jesus är Messias, Guds Son, och för att ni genom en sådan tro skall ha liv genom hans namn" (Joh. 20:31, Hedegård). Precis som ur-inspirationen förmedlade liv från Gud, så är det med berättelsen om Jesu tecken: Inspirationen innebär inte bara att Anden ingivit författarna och förkunnarna orden, den innebär också att Ande och liv ut-ges genom orden. Anden som är inbläst i dem slår emot den som hör och läser dem, pre-

Men kärlekens
sanna väsen
är livsförmedlande
självutgivelse.

”

cis som Gud inblåste livsande i människan. Detta ursprungliga samband mellan inspiration, d.v.s. Ande-meddelelse, och liv är också bakgrunden till Jesu ord: ”De ord, som jag har talat till er, är ande och liv” (Joh. 6:63, Hedegård). Orden Gud talar vill mer än enbart upplysa om ett sakförhållande, de vill ge liv. Och detta kan de göra därför att de är burna av en oändlig kärlek.

Kärlekens ord

Det finns inga ord med sådan kraft som kärlekens ord. Nästan varje mor kan minnas, hur barnet slog armarna om henne och sade: ”Jag tycker så mycket om dig, mor.” Minnet av det gör hennes dagar ljusa livet ut. Så väldig kraft har ett litet barns ord, när de är burna av kärlek. Då förstår vi, att Guds Ord, som är burna av en oändligt mycket större kärlek, också har en oändligt mycket större skapande och förvandlande kraft. Det innersta i Treenighetens mysterium är detta: ”Gud är kärleken.” Därför är Guds Ande kärlekens Ande och Guds Ord är kärlekens ord. Och det är kärlekens ord som ger liv. Med denna insikt som utgångspunkt kan vi också återvinna ordet kärlek. I det moderna Västerlandet har det snarast kommit att betyda könsdrift, samlag eller tolerans och eftergivenhet. Men kärlekens sanna väsen är livsförmedlande självutgivelse.

Professorn säger

Detta är nu bara några antydningar om Bibelns syn på sig själv. Det är inte den syn som är allmän i Sveriges folk. I snart ett sekel har Sveriges folk genom skolan och universitetet lärt en annan bibelsyn. Läroboken ”Religion och liv” för fjärde årskursen är ett bra exempel. Den är uppbyggd på en jämförelse mellan Bibeln och det man kallar vetenskapen. Först presenteras den ptolemeiska världsbilden som Bibelns, och därefter redogöres kort för skapelseberättelsen. Nästa avsnitt är ägnat Big Bang-

teorin. Därefter ger man ordet åt den gamle professorn i exegetik, Helmer Ringgren, som får säga: ”Man kan inte läsa Bibelns skapelseberättelse som en exakt beskrivning av hur allt blev till. Enligt Bibelns skapelseberättelse är det Gud som gjorde så att allt blev till. Allt är hans vilja. Detta är skapelseberättelsens besked. Kanske är det rätt?”

Avsnittet om Adam och Eva ser ut på samma sätt. Först återges den bibliska berättelsen, sedan får Helmer Ringgren säga: ”Adam och Eva har inte funnits som verkliga personer.” På samma sätt är det med Noas ark och tornet i Babel. Först ges de bibliska berättelserna, sedan säger Helmer Ringgren: ”Men Noas ark har nog inte funnits i verkligheten. Ett sådant torn kan inte byggas.” Lärobokens författare frågar och svarar: ”Har professorn rätt? De flesta bibelforskare, biskopar och präster svarar ja.” När vi kommer fram till berättelserna om Abraham, Isak och Jakob är Helmer Ringgren lite mer generös: ”En del av det som berättas i legenderna kan ha hänt i verkligheten.” Men när det gäller uttåget ur Egypten är han kategorisk: ”Det var inte alls så många människor som Bibeln säger.” Detta är några antydningar om den bibelsyn som förmedlas till svenska barn i grundskolans fjärde årskurs. Professor Birger Gerhardsson har uttryckt det så: ”Vetenskapen uppträder med begränsade anspråk. Den nöjer sig med att undersöka det som ligger inom det område, som är rationellt begripligt och korresponderar mot allmän mänsklig erfarenhet.” Detta innebär att vetenskapen endast sysslar med en liten sektor av verkligheten. Det som inte kan genomlysas helt av förnuftet lämnar den utanför. Tillvarons mysterium faller utanför och givetvis också Gud, som är outgrundlig och outransaklig.

Vetenskapen är enligt detta sätt att se principiellt agnostisk eller ateistisk. Den räknar inte med att det finns en Gud som ingriper aktivt i världsförloppet. Detta är nu inte något

den bevisat eller kommit fram till genom forskning, det tillhör dess obevisbara förutsättningar, dess axiom. Den vetenskapssyn som Helmer Ringgren står för är just sådan. Den har från början räknat bort Gud, ja, egentligen hela tillvarons mysterium, och "nöjer sig med att undersöka det som är rationellt begripligt". Men barnen i fjärde årskursen får aldrig veta, att professorn från början har räknat bort Gud, Bibelns handlande subjekt. Detta är en trossats från hans sida, eller, om man så vill, en intellektuell avgränsning.

Den andra delen i Gerhardssons bestämning av vetenskapen belyser på ett intressant sätt Helmer Ringgrens tolkning av uttåget ur Egypten: "Det hela gick kanske inte så dramatiskt till." Gerhardsson angav ju att vetenskapen nöjer sig med att undersöka det som "korrponderar mot allmän mänsklig erfarenhet", dvs. det som händer många gånger, det triviala eller normala. Det är inte vanligt att hav öppnar sig och sluter sig så som Röda havet gjorde, och därför är Helmer Ringgren tveksam till om det gick till så. Här anar man ett annat axiom: "Endast det vanliga är verkligt." Men Bibelns berättelser är ju i huvudsak unika händelser. Det är därför de har berättats, därför att sådant vanligen inte händer. Det är poängen, som gör dem till tecken på Guds kärlek.

Begränsade anspråk

Bakom den uppfattningen att endast det vanliga är verkligt ligger en bestämd historiesyn. Men denna är ingalunda självklar. Frågan är, om inte Solsjenitsyn har mer rätt, när han säger: "Historien är berättelsen om det oväntade." På historiens scen ges varje pjäs endast en gång.

Helmer Ringgren är helt säker på att Adam, Eva och Noas ark aldrig funnits. Den självsäkerheten är nog ganska kännetecknande för en äldre vetenskaplig ståndpunkt. I den nyare vetenskapsdebatten ligger tyngdpunkten mer på det som Birger Gerhardsson uttryckt så: "Vetenskapen uppträder med begränsade anspråk." Man gör inte längre anspråk på att komma med den objektiva sanningen. Detta är något man sedan länge varit medveten om i andra vetenskapsgrenar. Redan 1909 diskuterade Vitalis Norström dessa frågor i sin skrift *Naturkunskapens självbegränsning*. Den polsk-brittiske antropologen Bronislaw Malinowski belyser frågeställningen i ett av sina arbeten, där han berättar om de svårigheter han ställdes inför i början av sin forskarbana. Han företrädde då en äldre vetenskapssyn, som gjorde anspråk på förutsättningslös objektivitet. Men snart fann han, att det

Men barnen i fjärde årskursen får aldrig veta, att professorn från början har räknat bort Gud, Bibelns handlande subjekt.

”

var omöjligt att få något mönster i fakta på den vägen. Han måste börja med ett antal obevisbara förutsättningar och en teori och ordna fakta efter dem. Då riskerar man givetvis att det blir så, att som man ropar i skogen, så får man svar. Men man kommer inte längre. Den mänskliga kunskapen är så begränsad, att man aldrig når fram till den förutsättningslösa objektiviteten.

Inom historien och sociologin har man blivit alltmer medveten om detta, och det är bakgrunden till den moderna vetenskapskritiken (Se Lyngdal-Rönning: *Vitenskapskritikk*, Oslo 1975). Det är inte så, att det finns ett sätt att forska och en vetenskaplig sanning. Det är istället så att det finns många uppsättningar av obevisbara förutsättningar: idealistiska, marxistiska, thomistiska osv. På sina respektive grunder når forskare sina resultat, och de har

sin giltighet utifrån vars och ens grund. Idealisten ordnar sina fakta utifrån den förutsättningen att det är tankarna som är tillvarons drivande kraft. Marxisten tror att det är materiens självutveckling, som är den drivande kraften, och han ordnar fakta efter detta. På så sätt kommer de till helt olika resultat, om de t.ex. forskar i fackföreningsrörelsens framväxt. Men deras resultat kan inte jämföras med varandra, eftersom de har olika utgångspunkter. Vill man jämföra något, så är det utgångspunkterna, de obevisbara axiomen, som skall diskuteras.

Den moderna vetenskapskritiken har nyanserat föreställningen om en objektiv, vetenskaplig sanning. Den säger inte som Helmer Ringgren: "Adam och Eva har inte funnits som verkliga personer." Den säger istället, att en objektiv vetenskaplig sanning kan inte fastställas om Adam och Eva, lika lite som om något annat i tillvaron. Det står inte i mänsklig förmåga att på egen hand nå fram till objektiva sanningar. Den högsta objektivitet en forskare kan nå till är att vara medveten om sina förutsättningar och att de utgör de gränser, inom vilka hans resultat äger giltighet. Och sedan är det hans plikt att redogöra för sina åhörare och läsare, att detta och detta är mina förutsättningar och inom deras gränser gäller mina resultat. Detta innebär också att resultaten inte är vetenskapliga sanningar utan förklaringsmodeller, som ter sig som rimliga utifrån bestämda utgångspunkter. Det är här vi ser det vilseledande ligga i Helmer Ringgrens framställning. Han säger: "Adam och Eva har inte funnits som verkliga personer." Detta gör anspråk på att vara en kategorisk sanning: så är det.

Vetenskapskritiken lär oss, att man inte kan

säga så. Helmer Ringgren skulle istället sagt: "Nu, barn, vill jag först presentera mig, för att ni skall förstå hur jag tänker. När jag forskar i Bibeln räknar jag bort Gud och allt som jag inte helt och fullt kan fatta med mitt förstånd. Är det något jag inte kan fatta, så räknar jag med att det inte finns och aldrig har funnits. För mig är bara det vanliga verkligt. Är det så att något berättas, som bara hänt en gång, så tänker jag att det aldrig har hänt. Berättas det att Gud gjort något, så vill jag förklara det på ett annat sätt, för jag räknar inte med Gud. Kom nu ihåg, att det är så jag tänker, när ni läser hur jag ser på Bibeln."

Detta säger inte Helmer Ringgren, och därigenom visar sig hans brist på objektivitet, sett ur vetenskapskritikens synpunkt.

Det unika och det underbara

Men hur är det då i verkligheten med Adam och Eva? Är det inte så, att människan är ett resultat av materiens självutveckling, alltifrån den oorganiska materien över växterna till aporna? Ja, om man får tro skolans läroböcker är det så. Men vetenskapskritiken har lärt forskaren att vara mer försiktig. En vetenskapskritiskt medveten forskare skulle snarare säga: "Om det är så, att det inte finns någon Gud som aktivt griper in, om det är så, att endast det vanliga är det verkliga, och om det är så, att vi måste begränsa vår världsbild till det rationellt fattbara, så ter sig utvecklingsteorin som en rimlig förklaringsmodell." Det blev många om, men det är ärligast så.

Det är bara det, att Bibeln inte delar dessa om. Den har helt andra förutsättningar. Den utgår från att det finns en Gud, som aktivt griper in, att historien är fylld av unika och underbara händelser och tecken, och att tillvaron är

Vill man jämföra något, så är det utgångspunkterna, som skall diskuteras.

”

ett mysterium, som blir större ju mer man lär känna av den. Bibeln och utvecklingsteorin har alltså helt olika utgångspunkter eller förutsättningar. Därför finns det ingen orsak att jämföra 1 Mosebok med Big Bang. Vad man kan jämföra och tänka över är förutsättningarna: Finns det en Gud, som aktivt griper in? Är det bara det vanliga som är verkligt? Kan förnuftet helt genomlysas tillvaron eller är den ett mysterium och i vilken grad? Det är sådant man skall tala om, inte om Adam och Eva och människoaporna.

Sann myt

Men återigen: hur är det med Adam och Eva? Svaret måste bli, att Bibeln berättar om dem som verkliga människor, och evangeliet och apostlarna talar om dem på det sättet. Och ändå är deras liv mer än historia. Dag Sandahl har formulerat begreppet "sann myt". Sanningen innebär att det är en historisk verklighet. Häri skiljer sig den bibliska uppenbarelse från all annan religion. All annan religion bygger på drömmar, tankar och visioner som människor haft. Bibeln däremot bygger på en konkret historia i denna värld. Men det är en historia, som pekar utöver sig själv; däri är den "myt", dvs. den gestaltar något större och mer allmängiltigt än bara en tilldragelse i det förflutna. Det finns "rent historiska" händelser i det förgångna, som inte når utöver sig själva, t.ex. kommunallagarnas införande i Sverige. Men det finns andra historiska tilldragelser, som på ett gåtfullt sätt sammanfattar och för-

utsäger större skeenden, och därför blir vi aldrig färdiga med dem. Ett sådant exempel är Titanics undergång.

Nu är Bibeln fylld av sådana "sanna myter" i långt högre grad, historiska tilldragelser som pekar utöver sig själva, t.ex. syndafallsberättelsen och Babels torn. När vi läser dessa berättelser gör vi det för att de skall tala till oss just med det, som pekar utöver dem själva. De är alltså inte berättelser av samma slag som H C Andersens sagor, där den historiska sanningen är likgiltig. De är lika historiska som Titanics undergång, men det som gör att de talar till oss är, att de liksom Titanics undergång är mer än historia. Därför skall vi inte läsa Bibeln för att stilla vår nyfikenhet på forntidens historia, utan för att få liv – eller för att tala med katekesen: "undervisning, bättring, tröst och evig salighet" (St. 3). Eller som Bo Giertz skriver i Grunden: "Man skall läsa Bibeln i frälsningsavsikt, det vill säga för att få svar på frågan: Hur skall jag vinna evigt liv?" Det är då man använder Bibeln rätt och kan växa och mogna med den. Det finns mycket man kunde vara nyfiken på, som Bibeln inte berättar, t.ex. hur det var med Kains hustru. Men den berättar allt som en människa behöver veta för att nå livets mål: evig salighet.

Christian Braw

Teol dr, komminister i Slätthög, norr om Alvesta.

Artikeln har tidigare varit publicerad i Svensk Pastoraltidskrift.